

Atatürk ve İktisat Diplomasisi

Ali Engin Oba*

Giriş

Uluslararası İlişkiler disiplinin bir alt alanı olan diplomasi araştırmaları diplomasiyi bugün, çeşitli kollara ayırmıştır.¹ İkili ve çok taraflı diplomasi yanında, iktisat diplomasisi, insani diplomasi, savunma ve güvenlik diplomasisi, kültür diplomasisi, sağlık diplomasisi, mülteci diplomasisi gibi birçok alan diplomasinin alt konuları olarak ele alınmaktadır.

Bu konulardan iktisat diplomasisi ön plana çıkmış bulunmaktadır. Küreselleşmenin gelişmesi çok taraflı ekonomik diplomasiye önem kazandırmıştır.

İktisadi diplomasinin hedefi, diplomatik mahareti kullanmak suretiyle bir ülkenin iktisadi, siyasi ve stratejik amaçlarına ulaşmasını sağlamaktır.²

İktisat diplomasisi, uluslararası ekonomik ilişkilerle ilgili siyaset ve sorunlara dair karar verme süreci ile bu konulardaki görüşmeleri içerir.³ Ayrıca, iktisat diplomasisi ticari imkanlardan yararlanarak stratejik dış politika amaçlarını dengelemeyi de kapsar.⁴

Yumuşak güç ile ekonomi diplomasisi, bir ülkenin etkin dış politika izlemesi için iki önemli anahtar niteliğindedir.⁵ Büyük devletler, ekonomik

* Prof. Dr., Büyükelçi(E), Çağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı, Mersin/TÜRKİYE, enginoba@hotmail.com

1 Andrew F. Cooper, Jorge Heine, Ramesh Thakur, *The Oxford Handbook of modern Diplomacy*, Oxford, 2013, s. 229-559.

2 Tony Wayne, "What is Economic Diplomacy and How Does It Work?" *The Foreign Service Journal*, January/February 2019.

3 Cooper, Heine, Thakur, *age.*, s. 386.

4 Dr. Linda Yueh, "Economic Diplomacy in the 21st Century: Principles and Challenges", *LSE IDEAS*, Strategic Update, August 2020, s. 3.

5 Yueh, *age.*, s. 5.

diplomasinin uygulanmasına öncelik vermişlerdir. ⁶ Özetle, geniş anlamda iktisat diplomasisi devletin iktisadi çıkarlarını yüceltmek amacıyla yürütülen diplomatik etkinlik şeklinde tarif edilebilir.

İktisat diplomasisinin bir ülkenin iktisadi, siyasal ve stratejik amaçlarına ulaşmayı sağlayan bir araç olarak kullanılması için barış en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası politikada barışın hüküm sürmesi ekonomik diplomasinin etkinliği için en önemli şarttır. Atatürk, barış fikrini Türk Diplomasisinin esası haline getirmek suretiyle, ekonominin Yeni Türkiye'nin kalkınması için vazgeçilmez bir unsur olduğunu ortaya koymuştur. Nitekim, barış, istikrar ve huzuru ilk amaç olarak öngörmüştür. Yeni Millî Türk Devleti'ni modern ve Batı'nın bir üyesi olarak inşa etmek isteyen Atatürk, iktisat diplomasisini de Türkiye'nin bu amaca varması için en iyi şekilde kullanmaya çalışmıştır. Gerçekten, Millî Mücadele Dönemi'nde de barış arayışını hiçbir zaman terk etmeyen Atatürk, bu amaçla gerçekçi bir yaklaşımla bu konuya eğilmiş, tam bağımsızlık ve Misakımillî ilkeleri ışığında barışı aramış ve savaşı en son başvurulabilecek bir araç olarak kullanmıştır.⁷ Türkiye Cumhuriyeti, istikrarlı, barışçı ve Batı'ya yönelik dış politikayı uygulamıştır. Bu şekilde, Atatürk'ün izlediği barış diplomasisi devam ettirilmiştir.

Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) başkanı olarak, TBMM'nin birinci dönem dördüncü yasama yılının açılış nutkunda “barış döneminde yapmak zorunda olduğumuz şeyler pek çoktur. Milletimizin ve ülkemizin kalkınması ve zenginleşmesi, halkımızın eğitilmesi ve modernleştirilmesi ve sağlık sorunlarının çözümlenmesi için kesin ve ciddi bir program içinde ilk barış günlerinden başlayarak bütün ulusun uyum içinde çalışmasını sağlamak ilk ve önde gelen görev olacaktır.” demiştir.⁸ Atatürk bu nutkunda, Yeni Türkiye'nin kalkınması ve zenginleşmesine değinirken, ülkemizin kalkınması çerçevesinde iktisadi aracın en iyi şekilde kullanılmasını ve iktisat diplomasinin de bu amaç için ihmal edilmemesi gerektiğini düşündüğünü anlıyoruz.

6 Guillaume Berlat, “*Le Mirage de La Diplomatie Economique*”, *Annuaire Français De Relations Internationales* 2018, Volume XIX, Université Panthéon-Assas Centre Thucydide, s. 378.

7 Ali Engin Oba, “Millî Mücadele Dönemi'nde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Uyguladığı Diplomasinin Değerlendirilmesi”, *Diplomasi ve Tarih: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Diplomasisi Tarihi Araştırmaları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2021, s. 302.

8 *Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Açış Konuşmaları*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, s. 94.

Mustafa Kemal Atatürk ve İktisat Diplomasisi Uygulamaları

1. İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat - 4 Mart 1923)

Bu kongre, Millî Mücadele'nin başarı ile sonuçlanmasından sonra Lozan Konferansı'nın kesintiye uğradığı en sorunlu dönemde, Cumhuriyet'in ilanından sekiz ay önce gerçekleştirilmiştir.

Kongre'ye çiftçiler, tacirler, sanayiciler ve işçiler arasından seçilmiş 1135 kişi katılmışlardır.⁹ Kongre, Atatürk tarafından açılmış ve genel nitelikli bir iktisat misakını kabul etmiştir.¹⁰

Bu kongre, “Kurtuluş Savaşı vermiş bir ulusun bünyesine uygun gelen bir pazar ekonomisi düzenini temel olmak üzere, uygar dünya ile bütünleşme iradesini ifade etmektedir.”¹¹

“İzmir İktisat Kongresi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ve Cumhuriyet'in niteliğini oluşturan devrimlerin temel metnini” meydana getirmektedir.¹²

Atatürk, Kongre'nin açılışında yaptığı konuşmada “bir milletin doğrudan hayatı ile alakadar olan o milletin iktisadiyatıdır.” demiştir.¹³

Yeni Türkiye'nin lâıyk olduğu seviyeye çıkması için iktisada “birinci derecede ve en çok ehemmiyet vermek” zorunda olduğumuzu vurgulamıştır. Zamanın bir iktisat devri olduğunu ifade etmiştir.¹⁴ Osmanlı Devleti'nin iktisadi politikasını da eleştirdikten sonra “Osmanlı ülkesi ecnebilerin müstemlekesinden başka bir şey değildir.” demiştir.¹⁵

Atatürk'ün İzmir İktisat Kongresi'ni bir iktisat diplomasisi olarak da kullandığını görüyoruz. Gerçekten bu kongre, özellikle iki amaca yönelik olarak kullanılmaya çalışılmıştır. İlk amaç Yeni Türk Devleti'nin millî,

9 Yüksel Ülken, “İzmir İktisat Kongresi ve Ekonomide Yön Arayışlar”, 1885-1985; *Türkiye Ekonomisinin Yüz Yılı, İzmir ve Ticaret Odası Sempozyumu*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İzmir, s. 178. İzmir İktisat Kongresi için bk. Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi, 1923 İzmir: Haberler-Belgeler-Yorumlar*, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Ankara 1997.

10 Ülken, *age.*

11 Zeki Hafizoğulları, *Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Fikri Temelleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2001, s. 20.

12 Hafizoğulları, *age.*, s. 5.

13 A. Afet İnan, *İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat - 4 Mart 1923)*, TTK Yayınları, Ankara 2020, s. 57.

14 İnan, *age.*, s. 58.

15 İnan, *age.*, s. 61.

kapitalist, kendine uygun bir pazar ekonomisi düzenini benimsemesidir.¹⁶ Bu çerçevede, Atatürk yabancı sermayeye karşı olunmadığını, sermayeye ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.¹⁷ “Kanunlarımıza riayet şartıyla ecnebi sermayeye lazım gelen teminatı vermeye her zaman hazırız.” demiştir.¹⁸

İkinci amaç, daha önce de belirtildiği üzere, Lozan Konferansı’nın kesintiye uğradığı en sorunlu dönemde İzmir’de düzenlenen bu Kongre, Baş Delege İsmet Paşa’nın elini kuvvetlendirmek için de kullanılmıştır. Esasen, Lozan’da Baş Delege olan İsmet Paşa’nın özellikle kapitülasyonların kaldırılması ve iktisadi bağımsızlık amacıyla verdiği uğraş, Batılıların Osmanlı Devleti ile hesaplaşmak için de yürüttükleri diplomasi ışığında, Türk Delegasyonuna dayatılan antlaşma hükümlerinin reddedilmesi üzerine Konferans kesintiye uğramıştır.

Böylelikle, Lozan Konferansı’nın kesilmesi ve daha önce toplanması kararlaştırılmış Kongre’nin bu tarihe denk gelmesi, Atatürk’e Kongre’den iktisat diplomasisi olarak istifade etmesi imkanını vermiştir.

Atatürk bu amaçla, Kongre’de yaptığı konuşmada “kesin, yüksek ve başarılı bir askeri zaferden sonra dahi bizi sulha kavuşmaktan alıkoyan neden, doğrudan doğruya iktisadi sebeplerdir, iktisadi anlayıştır. Çünkü bir devlet iktisadi egemenliğini sağlayacak olursa, o kadar kuvvetli bir temel üzerine yerleşmiş ve yükselmeye başlamış olacaktır ki artık bunu yerinden kımıldatmak mümkün olamayacaktır. İşte düşmanlarımızın, hakiki düşmanlarımızın olur diyemedikleri, bir türlü kabul edemedikleri budur.” demiştir.¹⁹

Atatürk devamla, bütün dünyaya hitap ederek, “Türk milleti istiklalinin tamamının sağlandığını görmedikçe yürümeye başladığı yoldan vazgeçmeyecektir.” demiştir. Ayrıca, “Türkler her uygar milletin malik olduklarından mahrum edilmemelidirler. Haklarımız meşrudur, bize lazımdır” demiştir.²⁰ “Ne kadar haklı isek, bunu müdafaa için de memleket ve milletimizin kabiliyet ve kudreti de o kadardır.” şeklinde görüşlerini bildirmiştir.²¹

16 Ülken, *age.*, s. 184.

17 İnan, *age.*, s. 65.

18 İnan, *age.*

19 Serdar Şahinkaya, “Cumhuriyet’in Ekonomi Politikası, Devletçilik, Halkçılık, Planlama, Kalkınma”, *Türkiye İktisat Kongresi; İzmir (1923) 96 Yaşında*, der. Şenol Çarık, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2019, s. 208.

20 İnan, *age.*, s. 66.

21 İnan, *age.*

Atatürk bu konuşmasında, barışın sağlanması, Lozan Konferansı'nın olumlu bir şekilde sonuçlanması için bir çağrıda da bulunmuştur. Konferans'ta karşımızda bulunanların, barışın gerçekleşmesine mâni olmak gibi bir sorumluluğu üstlenmemeleri için gerçeği görerek hareket etmelerini istemiştir.²²

Böylelikle Atatürk'ün bu Kongre'yi bir iktisat diplomasisi aracı olarak kullandığı, başta İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'ya barışın elde edilmesi için Konferans'taki iktisadi sorunların, özellikle kapitülasyonlar konusunun, lehimize çözüme kavuşturulmasını istediğini görüyoruz. Ayrıca Konferans'ın barış elde edilmeden dağılmasının medeni ülkeler nezdinde de ortaya çıkaracağı sorumluluğa dikkat çekmiştir. Atatürk, iktisadi bahanelerin barışa ulaşılmasında bir engel olarak gösterilmesini de reddetmiş, Türkiye'nin iktisat dahil tüm bağımsızlığını elde etmek için askeri mücadelesini de sürdürmeye hazır olduğunu bildirmiştir.

2. Chester Projesi

Chester Projesi, Colby Mitchell Chester adlı bir ABD'li Tuğgeneralin liderliğinde ABD'li bir grubun Anadolu'da demiryolu yapımı ve işletmesi ile birçok alanda almaya çalıştıkları ayrıcalıklar için kullanılmıştır. Bu grup, 1908-1914 ile 1922-1923 dönemlerinde imtiyaz elde etmek girişiminde bulunmuştur. Osmanlı döneminde bu grubun muhatabı, Jön Türk Devrimi sonrası yeni Osmanlı Hükümeti ve ikinci dönemde ise TBMM Hükümetidir.²³

Chester Grubu'nun kuracağı şirketin, Anadolu'da demiryolu inşa etmesi söz konusudur. Buna karşılık 99 yıllık bir süre ile demiryollarının iki yanındaki toplam 40 kilometrelik alan çerçevesinde bulunan ve bulunacak yer altı kaynaklarının işletme hakkı bu firmaya verilecektir.²⁴

Atatürk bu projeyi de iktisadi diplomasi çerçevesinde değerlendirmiştir. Nitekim, 1922-1923 tarihlerinde Ankara'da yapılan görüşmelerden sonra TBMM Hükümeti, 8-9 Nisan 1923 tarihlerinde bu imtiyazı onaylamıştır. Bu onay, Fransa'da ve İngiltere'de tepkilere yol açmıştır. Bunun nedeni, diğer sömürgeci ve kapitalist ülkelerin iktisadi ve siyasi çıkarları için

22 İnan, *age.*, s. 67.

23 Bilmez Bülent Can, *Demiryolundan Petrole Chester Projesi (1908-1923)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s. VII.

24 Can, *age.*

yaptıkları pazarlık sürerken, ABD'nin sağladığı başarıdır.²⁵ Gerçekten, Ankara Hükümeti'nin bu projeyi onaylamadaki gerekçesi, Lozan Barış Konferansı'nda ve özellikle 23 Nisan 1923 tarihinde başlayan Konferans'ın ikinci döneminde ABD'nin desteğini sağlamaktır.

ABD, Lozan Barış Konferansı'na gözlemci olarak katılması, hiçbir oy vermemesine rağmen, görüşlerini Konferans toplantılarında açıklaması bu ülkeyi nüfuzlu bir hale getirmiştir.²⁶ TBMM Hükümeti'nin Chester Projesi'ne olur vermesinin arkasındaki nedenleri şu şekilde belirtebiliriz:

Bu ülkeden dış borç alma imkânı

ABD'nin İngiltere, Fransa ve diğer ülkelere karşı kullanılması imkânı

ABD heyetinden belli konularda destek bulma düşüncesi

Ancak Konferans'ta beklenen gerçekleşmemiştir. Lord Curzon'un, Türkiye ile ABD'nin birlikte hareket etmesini önleyen stratejisi başarılı olmuştur. İngilizlerin Açık Kapı Siyaseti'ne saygılı olacaklarını bildirmeleri ve Ermeni Sorunu'nun ABD tarafından Konferans'a getirilmesi Türk Heyeti'ni rahatsız etmiş ve Chester Projesi ile ilgili görüşmelerin kesilmesi talep edilmiştir.²⁷

Konferans'ın ikinci döneminde Osmanlı Devleti'nde imtiyaz sahibi olan Fransa, Chester Grubu'nun TBMM Hükümeti'yle yaptığı antlaşmaya tepki göstermiştir. Bundan başka Fransa, Ankara nezdinde protestoları yanında, ABD'ye yönelik olarak da eleştirilerini dile getirmiştir. Bu ortamın da etkisiyle, ABD'nin Chester Projesi'ni resmi olarak desteklemeye niyetli olmadığı anlaşılmıştır.²⁸ Özellikle Lozan'daki ABD'li diplomatların Chester Grubu'na resmi destek vermekten çekindikleri de görülüyordu.²⁹ Musul Sorunu'nda da ABD, İngiltere'nin bu bölgeye sahip olacağına inanıyordu.³⁰ Ancak Türk Delegasyonu, Chester imtiyazını kabul ediyor ve bunun meşruluğunu da

25 Can, *age.*, s. 303.

26 Bu konuda bk. Ali Engin Oba, "Lozan Barış Konferansı'nda ABD'nin Türkiye'den Talepleri ve Bu Amaçla İzlediği Strateji", *Diplomasi ve Tarih: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Diplomasi Tarihi Araştırmaları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2021, s. 77-92.

27 İlhan Tekeli, Selim İlkin, *Cumhuriyet'in Harcı: Modernitenin Altyapısı Oluşurken*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 245.

28 Can, *age.*, s. 306.

29 Can, *age.*, s. 307.

30 Can, *age.*

tartışma konusu yapmayı reddediyordu.³¹ Bu çerçevede, Türk diplomatları Osmanlı yönetiminin vermiş olduğu eski imtiyaz anlaşmalarının geçersiz olduğunu ileri sürüyorlardı. Ancak, TBMM Hükümeti'nin onayladığı imtiyazlar geçerli olacaktı. Bu görüşe ABD de destek veriyordu.³²

Chester Projesi, Lozan Konferansı çalışmalarını da önemli şekilde etkilemiş, İsmet Paşa bu gergin hava ortamında çalışma zorluğunu göz önüne alarak gerginliği düşürücü girişimlerde bulunmuştur.³³ Ancak, Türk Delegasyonunun Chester Projesi ile ilgili çabalarına rağmen umulan sonuç elde edilememiştir. Proje ile ilgili bir gelişme daha sonra da ortaya çıkmamış ve bu ortam içinde TBMM Hükümeti Proje'yi 18 Aralık 1925'te feshetmiş ve 1908'den beri gerçekleştirilmesine çalışılan Chester Projesi sona ermiştir.³⁴

TBMM Hükümeti Lideri Mustafa Kemal Paşa, Chester Projesi'ni hem Yeni Türkiye'nin kalkınması için hem de Lozan Barış Konferansı'nda karşı karşıya kaldığımız sorunların çözümünde ABD'den destek sağlanması için bir iktisat diplomasisi aracı olarak kullanmıştır. Ancak bu projenin Anadolu'da uygulanması gerçekleşmemiş, inşaatla ilgili çalışmalara başlanamamıştır. TBMM Hükümeti'nin sürekli olarak şirketi göreve çağırmasına rağmen inşaatla ilgili bir gelişmenin meydana gelememesinin nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz:³⁵

Şirket içinde anlaşmazlıkların bitmemesi

ABD'deki ciddi sermaye çevrelerinin projeye ilgi göstermemeleri

ABD'li iş adamlarının imtiyaz şartlarını pek pratik bulmamaları

Chester Projesi, Lozan'ın ikinci döneminde ABD gözlemcisi, Joseph Grew ile İsmet Paşa'nın yakın bir ilişki kurmalarını sağlamıştır. İsmet Paşa, Konferans çerçevesinde çeşitli konularda Grew ile istişarelerde bulunmuştur. Grew, Türklerin sorunlarına dostlukla yaklaşmış ancak Washington'dan aldığı talimatı uygulayarak, Türk-ABD Dostluk ve Ticaret Antlaşması'nı Konferans bitmeden görüşmeye açmamıştır. Grew'un Türk Delegasyonu ile yakın ilişkisi, onun Türk taraftarı olarak algılanmasına sebebiyet vermiştir.³⁶

31 Can, *age.*, s. 311.

32 Can, *age.*, s. 309.

33 Tekeli, İlkin, *age.*, s. 265.

34 Tekeli, İlkin, *age.*, s. 266.

35 Can, *age.*, s. 313.

36 Oba, *age.*, s. 91

Grew, Milliyetçi Türkiye'nin taleplerini Washington'a ısırdırıcı bir rol oynamış, ABD'nin 6 Ağustos 1923'te imzalanan Dostluk ve Ticaret Antlaşması'nın görüşmelerine daha gerçekçi bir tutum takınmasını sağlamıştır.³⁷

Grew daha sonra, ABD'nin Ankara'ya atadığı ilk büyükelçi olarak, 1927-1932'ye kadar Türkiye'de görev yapmıştır. Türk-ABD ilişkilerinin gelişmesinde etkileyici rol oynamıştır.³⁸

3) Türk Ofisi'nin Kuruluşu, Orta Doğu ve Balkanlarda Dış Ticaretin Geliştirilmesine Yönelik Çabalar: Sergi, Fuar ve Panayırlara Katılım ile Seyyar Sergi

Aşağıdaki hususlar, Atatürk'ün iktisat diplomasisinde izlediği barış politikasının da bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır:

Cumhuriyet'in dış ticaret politikası çerçevesinde, 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin doğurduğu olumsuz durum içinde, Türkiye'yi de olumsuz şekilde etkileyen bu Buhran'ın etkilerini bertaraf etmek amacıyla ve Millî İktisat Politikası'nın uygulanması için Atatürk tarafından Türk Ofis kurdurulmuştur.

Bu amaçla, 27 Mayıs 1934'te kabul edilen bir kanunla İktisat Bakanlığı yeniden teşkilatlandırılmış ve dış ticaret işleriyle ilgilenmek üzerine Türk Ofis kurulmuştur. Bu kurum, turizm ve propaganda işlerini de üstlenmiştir. Türk Ofis, ticaret anlaşmaları, klering ve kompensiyon, madde ihtisas masaları, neşriyat, turizm, muamelat, kontenjan, döviz ve tarife şeklinde örgütlenmiştir.³⁹ Türk Ofis'in turizm ve propaganda konuları ile ilgilenmesi, bugün kamu diplomasisi denilen alana da ilgi duyulduğunu göstermektedir. Böylelikle, ekonomi diplomasisi yanında kamu diplomasisinin de Atatürk tarafından uygulandığını görüyoruz.

Türkiye, dış ticaretini Orta Doğu'da geliştirmek çabası içine de girmiştir. 1929 Buhranı'nın Türkiye'ye etkilerini bertaraf edebilmek amacıyla yönelik Orta Doğu'daki ticaretimizin arttırılması için bölgenin önemli şehirlerinden

37 Oba, *age*.

38 Ali Engin Oba, "Yeni Belgeler Işığında Cumhuriyet'in İlk Döneminde Türkiye ABD İlişkileri (1929-1932)", *Diplomasi ve Tarih: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Diplomasi Tarihi Araştırmaları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2021, s. 193-215.

39 Feyza Kurnaz Şahin, "Cumhuriyet Dönemi Dış Ticaret Politikası ve Bir Örgütlenme Örneği: Türk Ofis ve Faaliyetleri (1934-1939)", *International Journal of History Studies*, Volume X, Issue 8, November 2018, s. 151.

Tel Aviv, Şam ve Kahire'deki sergi ve panayirlara katılım sağlanmıştır.⁴⁰ Böylelikle Türk mallarının Orta Doğu pazarlarına tanıtmak için çalışılmıştır.

Balkan ülkeleriyle ticari münasebetleri arttırmak için Selanik, Belgrad ve Filibe sergi, fuar ve panayirlarına katılmıştır. Bu faaliyet, Balkan Konferansları (1930-1933) ve 9 Şubat 1934 Balkan Antantı'nın imzalanmasından sonra gerçekleşmiştir. Bu şekilde Türkiye, iktisat diplomasisi uygulanması çerçevesinde Balkan ülkeleriyle siyasi ve iktisadi ilişkilerini pekiştirmiş ve ihraç mallarını Balkanlara tanıtmıştır.⁴¹

Atatürk'ün Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Millî Türk Devleti'nin gerçekleştirdiklerini dünyaya tanıtmak ve ihraç mallarımızı da sunmak amacıyla iktisat diplomasisini kamu diplomasisiyle beraber kullandığını da görüyoruz. Buna örnek olarak, 1927'de üç ay süre ile Finlandiya'ya kadar Avrupa'nın en meşhur limanlarını ziyaret eden ve Türk ihraç ürünlerini sunan seyyar sergi dikkat çekicidir.⁴²

Sonuç

Atatürk, diplomat kimliği çerçevesinde iktisat diplomasisini de çok iyi bir şekilde kullanarak, Türkiye'nin millî çıkarlarını korumayı başarmıştır. Bu çalışmada, daha az üzerinde durulan iktisat diplomasisinde Atatürk'ün diplomat kimliğini ortaya çıkarmaya çalıştım. Bu kimlik, Atatürk'ün diplomasinin diğer alanlarında gösterdiği başarı gibi, iktisadi diplomasiyi de en iyi şekilde kullandığını göstermektedir. Atatürk iktisadi diplomasiyi, İzmir İktisat Kongresi'nde özellikle Lozan Konferansı'nın kesintiye uğramasından sonra ikinci bölümüne yapılan hazırlıklar çerçevesinde kullanmıştır. Bu çerçevede, iktisadi sorunları ön plana çıkararak, Lozan Barış Konferansı'ndaki muhataplarımızın Türkiye'yle barış yapılmasını geciktirecek bir bahane olarak iktisat konularını kullanmamalarını istemiştir. Aksi halde, Türkiye'nin yoluna devam edeceği ve baskılara göğüs germeye hazır olduğunu kesin bir şekilde ifade etmiştir.

40 Feyza Kurnaz Şahin, "Türkiye'nin Orta Doğu'daki Dış Ticaretini Geliştirmeye Yönelik Çabaları; Tel Aviv, Şam, Kahire Sergi ve Panayirlarına Katılımı (1932-1936)", *SUTAD*, Ağustos 2020 (49), s. 313.

41 Feyza Kurnaz Şahin, "Türkiye'nin Balkan Ülkeleri ile Dış Ticaretini Geliştirmeye Yönelik Faaliyetleri: Selanik, Belgrad ve Filibe Sergi, Fuar ve Panayirlarına Katılımı (1929-1943)", *Akademik Bakış*, C 15, S. 30, Yaz, 2022, s. 41.

42 Celal Esat Arseven, *Seyyar Sergi ile Seyahat İntibaları*, haz. N. Ahmet Özalp, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008, s. 139-147.

Atatürk, Chester Projesi çerçevesinde de iktisat diplomasisini Türkiye'nin çıkarlarına uygun bir şekilde kullanmak için çaba göstermiştir. Bu projenin TBMM Hükümeti tarafından tasdik edilmesini, çok fakir kalmış Anadolu'nun inşası için bir imkân olarak değerlendirmiştir. Ayrıca, Lozan Barış Konferansı'nın ikinci bölümünde, ABD'nin lehimize tutum takınarak Konferans'ta ortaya çıkan zorluklara destek sağlanmasını öngörmüştür.

Atatürk'ün ekonomi diplomasisi, Türkiye'nin dış ticaretini arttırmak ve 1929 Krizi'nden sonra ortaya çıkan sorunlu duruma çözüm bulmak için Türk Ofis'i teşkilatlandırmıştır. Bunun yanında, turizm ve propaganda konularını bu örgütün üstlenmesini sağlamıştır. Bundan başka, Orta Doğu ve Balkanlarda çeşitli fuar, panayrlara katılım sağlayarak ve Avrupa'nın Finlandiya'ya kadar önemli limanlarını ziyaret eden seyyar sergi de iktisat diplomasisinin Yeni Türkiye tarafından ciddi bir şekilde kullanıldığını gösteren örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Atatürk, büyük devlet adamı, asker, devrimci ve diplomat sıfatıyla Türkiye Cumhuriyeti'ni ekonomik açıdan da müreffeh hale getirmeye çalışmıştır. Elindeki tüm imkanları bu amaca yöneltmiştir. Bütün bu çabaları, Milli Türk Devleti'nin iktisadi alanda da olumlu adımlar atmasını, ticaretini geliştirmesini sağlamış ve başarılı bir iktisat diplomasisi örneğini oluşturmuştur.

Kaynaklar

Arseven, Celal Esat, *Seyyar Sergi ile Seyahat İntibaları*, haz. N. Ahmet Özalp, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008.

Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Açış Konuşmaları, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara.

Berlat, Guillaume, “Le Mirage de La Diplomatie Economique”, *Annuaire Français De Relations Internationales*, 2018, Volume XIX, Université Panthéon-Assas Centre Thucydide.

Can, Bilmez Bülent, *Demiryolundan Petrole Chester Projesi (1908-1923)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.

Cooper, Andrew F., Heine, Jorge, Thakur, Ramesh, *The Oxford Handbook of modern Diplomacy*, Oxford, 2013.

Hafizoğulları, Zeki, *Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Fikri Temelleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2001.

İnan, Afet, *İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat-4 Mart 1923)*, TTK Yayınları, Ankara, 2020.

Oba, Ali Engin, “Lozan Barış Konferansı'nda ABD'nin Türkiye'den Talepleri ve Bu Amaçla İzlediği Strateji”, *Diplomasi ve Tarih: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Diplomasi Tarihi Araştırmaları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2021.

Oba, Ali Engin, “Yeni Belgeler Işığında Cumhuriyet'in İlk Döneminde Türkiye ABD İlişkileri (1929-1932)”, *Diplomasi ve Tarih: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Diplomasi Tarihi Araştırmaları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2021.

Oba, Ali Engin, “Millî Mücadele Dönemi'nde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Uyguladığı Diplomasinin Değerlendirilmesi”, *Diplomasi ve Tarih: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Diplomasi Tarihi Araştırmaları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2021.

Ökçün, Gündüz, *Türkiye İktisat Kongresi, 1923-İzmir: Haberler-Belgeler-Yorumlar*, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Ankara, 1997.

Kurnaz Şahin, Feyza, “Cumhuriyet Dönemi Dış Ticaret Politikası ve Bir Örgütlenme Örneği: Türk Ofis ve Faaliyetleri”, (1934-1939), *International Journal of History Studies*, Volume X, Issue 8, November 2018.

Kurnaz Şahin, Feyza, “Türkiye’nin Orta Doğu’daki Dış Ticaretini Geliştirmeye Yönelik Çabaları; Tel Aviv, Şam, Kahire Sergi ve Panayırlarına Katılımı (1932-1936)”, *SUTAD*, Ağustos 2020 (49).

Kurnaz Şahin, Feyza, “Türkiye’nin Balkan Ülkeleri ile Dış Ticaretini Geliştirmeye Yönelik Faaliyetleri: Selanik, Belgrad ve Filibe Sergi, Fuar ve Panayırlarına Katılımı (1929-1943)”, *Akademik Bakış*, C 15, S 30, Yaz, 2022

Şahinkaya, Serdar, “Cumhuriyet’in Ekonomi Politığı, Devletçilik, Halkçılık, Planlama, Kalkınma”, *Türkiye İktisat Kongresi*, der. Şenol Çarık, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2019.

Tekeli, İlhan, İlkin, Selim, *Cumhuriyet’in Harcı: Modernitenin Altyapısı Oluşurken*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.

Ülken, Yüksel, “İzmir İktisat Kongresi ve Ekonomide Yön Arayışlar”, 1885-1985; *Türkiye Ekonomisinin Yüz Yılı, İzmir ve Ticaret Odası Sempozyumu*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İzmir.

Wayne, Tony, “What is Economic Diplomacy and How Does It Work?”, *The Foreign Service Journal*, January/February 2019.

Yueh, Linda, “Economic Diplomacy in the 21st Century: Principles and Challenges”, *LSE IDEAS*, Strategic Update, August 2020.